

ACAD. ȘTEFAN PASCU LA 70 DE ANI

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, ION GH. ȘENDRULESCU

Personalitate marcantă a istoriografiei românești și profesor de înaltă ținută științifică și pedagogică, Acad. Prof. univ. dr. doc. Ștefan Pascu, președintele Societății de științe istorice din Republica Socialistă România, a împlinit de curînd venerabila vîrstă de 70 de ani, din care, mai mult de jumătate i-a consacrat slujirii cu devotament și înalt simț de răspundere învățămîntului superior la Universitatea „Babeș-Bolyai“, din Cluj-Napoca.

Născut la 14 octombrie 1914, în comuna Apahida, nu departe de Cluj, Ștefan Pascu și-a trăit copilăria într-un mediu social căruia, mai tîrziu, ca istoric, i-a consacrat o bună parte din opera sa. Studiilor liceale, făcute la Gherla, le-au urmat cele universitare, în cadrul Universității din Cluj, unde avea să întîlnească dascăli de înaltă clasă, din generația ce și-a legat numele de realizarea „Marii Uniri“ din 1918 : Ion Lupaș, Silviu Dragomir, Al. Lapedatu ș.a., căroră, cu prilejul primirii sale ca membru al Academiei Republicii Socialiste România, în discursul de recepție le-a adus un călduros și vibrant omagiu : „Acestor mari bărbați le aduc, cu toată pioșenia și recunoștința, omagiul meu respectuos în aceste clipe solemne, pentru tot ce au gîndit și creat, pentru bogata lor învățătură, pentru credința lor nestrămutată în progresul științei, înălțarea țării și fericirea poporului. Mai presus de toate și de toți, omagiu de închinare, respect și recunoștință se cuvin poporului meu, pe care m-am străduit din toate puterile, din tot cugetul să-l slujesc cu statornică credință de cînd mi-am înțeles rosturile în lume și pînă în clipa de față, legîndu-mă și cu acest prilej să-l slujesc cu toate puterile și de aici înainte.“¹

Din anii studenției și din îndemnul profesorului Silviu Dragomir datează de altfel, — după propria mărturisire a lui Ștefan Pascu, contactul său cu Biblioteca Academiei și prima sa descoperire științifică, volumul II al lucrării inedite a lui Al. Păpuiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*².

După terminarea studiilor universitare Ștefan Pascu a beneficiat de o bursă în Italia, în anii 1940—1942, ca membru al vestitei Școli române din Roma, unde a avut prilejul să vină în contact direct cu arhi-

¹ Ștefan Pascu, *Gîndirea istorică în Academia Română (1866—1918)*, Academia Republicii Socialiste România, Discursuri de recepție, Serie nouă, 2, Editura Academiei R. S. România, 1975, p. 3.

² Al. Păpuiu-Ilarian, *Istoria românilor din Dacia superioară*. Introducere și note de Ștefan Pascu, Sibiu, 1943, 172 p.

vele și bibliotecile din „Cetatea eternă” și să descopere noi documente referitoare la istoria românilor în evul mediu. Una dintre descoperirile importante, făcută în Biblioteca Vaticană, este *Memorialul genovezului Sivori*, fost secretar al domnitorului român Petru Cercel, care a constituit obiectul valoroasei sale teze de doctorat, susținută în 1942 și publicată în 1944 sub titlul : *Petru Cercel și Țara Românească la sfârșitul secolului al XVI-lea*.

După susținerea tezei de doctorat Ștefan Pascu a parcurs întreaga erarhie a gradelor didactice în învățământul superior : asistent (1943), conferențiar (1948—1962) și profesor (din 1962) la catedra de Istoria României, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, predind cursuri generale și speciale de istoria medie și modernă a României. În perioada 1962—1968 a fost decan al Facultății de istorie-filozofie a universității clujene și apoi rector al acestei universități în anii 1968—1976. În 1963 a devenit doctor docent în științe istorice și a fost ales membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, iar în 1974 membru titular al acestei academii și președinte al secției de științe istorice a Academiei respective. Din 1970 profesorul Ștefan Pascu este membru titular al Academiei de științe sociale și politice, iar în anul 1980 a fost ales președinte al Comitetului Național al istoricilor din România. Din 1975 este președinte al Comisiei internaționale de demografie istorică.

Paralel cu activitatea desfășurată la Facultatea de istorie-filozofie, profesorul Ștefan Pascu a lucrat și în cadrul Institutului de istorie din Cluj-Napoca, ca cercetător științific, director adjunct (1969—1973) și director în continuare.

Aria preocupărilor științifice ale profesorului Ștefan Pascu, deși concepută îndeosebi asupra istoriei Transilvaniei, cuprinde problematica de bază a întregii istorii a României, cu extensiuni și asupra unor aspecte de istorie universală, care au influențat realitățile românești. Tematica abordată, impresionantă prin diversitatea ei, a fost înnoită, atât ca informație documentară, cât și ca interpretare, fie că este vorba de fenomene social-economice, de studii instituțiilor, de structuri politice, lupta pentru apărarea ființei statale, problema națională, istorie culturală, demografie istorică etc.

O direcție de cercetare, ilustrată de profesorul Ștefan Pascu începând cu primele studii și pe care a cultivat-o cu consecvență, privește *mișcările țărănești*. Lucrării publicată de dînsul în 1943, cu titlul : *Știri noi privitoare la revoluțiunea lui Horea*, i-a urmat în 1947 sinteza : *Răscoalele țărănești în Transilvania. I, Epoca Voevodatului*, edificatoare pentru orientarea științifică a autorului, care ținea să sublinieze că masele populare „...prin numărul și, deci, prin importanța lor economică și socială, constituie însăși baza vieții de stat.” Istoria Transilvaniei „...e în primul rînd istoria satelor și prin urmare a țărănimii din aceste sate”... „...adevărata istorie este numai aceea a poporului de la sate...”³

³ Ștefan Pascu, *Răscoalele țărănești în Transilvania. I, Epoca Voevodatului*, Cluj, 1947, p. 1.

Țărănimea era văzută în dubla ei ipostază: creatoare de bunuri materiale și spirituale și, totodată, luptătoare pentru libertate socială și națională. „Dacă din cuprinsul acestor pagini — scria în introducerea lucrării sale — va putea ieși la iveală țărănimea transilvană viguroasă, tenace și cu o spiritualitate sănătoasă, așa cum de fapt era, capabilă să-și apere, pretindă și cucerească drepturile în chip energetic, cu supremul sacrificiu, atunci aceste pagini își vor fi atins scopul principal“⁴.

În prezentarea cauzelor și a desfășurării răscoalelor țărănești se formula necesitatea principiului istorismului și a viziunii de istorie generală. „Pentru înțelegerea deplină a faptelor înfățișate, am căutat să le așezăm în cadrul vremii în care s-au desfășurat“, starea „politică și socială europeană, explicînd în parte fenomenele identice din Transilvania... Am crezut important acest lucru deoarece țărănimea transilvană a putut fi influențată, măcar sub raport psihic, de faptele similare sau identice petrecute aiurea.“⁵

Printre cauzele care au generat răscoalele țărănești, în afara celor de ordin general, economic și social, sînt prezentate și cele de ordin politic și spiritual. „La provocarea răscoalelor din Transilvania, mai ales românești, au mai contribuit cauze de ordin spiritual și politic: prozelitismul religios al oficialității, amestecul tot mai mare în organizațiile tradiționale românești și legăturile dintre frații de pe cele două versante ale Carpaților.“⁶ În preocuparea de a suprinde fenomenul studiat în textul mai larg, al întregii țări, o atenție specială este acordată legăturilor inter-românești, peste frontierele statale ale vremii. „Legăturile permanente între cele două versante ale Carpaților, care nu formau o graniță politică de netrecut, constituiau un imbold la mișcări de răzvrătire pentru țărani din Transilvania în general și pentru cei români în special. De aceea cele mai frecvente răscoale se observă în regiunile unde contactul cu „Țara“ era mai intens“.⁷

Un raport se stabilește între mișcările social-politice din Transilvania și importante mutații politice intervenite la sud și est de Carpați. Încheierea procesului de formare a statelor românești de sine stătătoare, Țara Românească și Moldova, a beneficiat de aflură de populație și de căpetenii politice din Transilvania. „Întemeierea celor două voevodate românești transcarpatice, înfăptuite tot ca urmare a unor răscoale țărănești transilvane împotriva știrbirii vechilor libertăți politice și sociale⁸, constituie o particularitate a acestui proces.

Participanții la răscoalele din Transilvania au fost masele populare exploatate, români, dar și maghiari, în unele cazuri și sași. Din rîndul acestor mase s-au ridicat conducători, exponenți ai năzuințelor lor. „Alături de căpitanii români se găseau totdeauna și căpitanii unguri, reprezentînd comunitatea iobagilor unguri și români din Transilvania.“⁹

⁴ Ștefan Pascu, *Op. cit.*, p. 3.

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem*, p. 134.

⁷ *Ibidem*, p. 26.

⁸ *Ibidem*, p. 3.

⁹ *Ibidem*, p. 91.

Problematica abordată în această primă sinteză, consacrată răscoalelor țărănești din Transilvania, avea să fie lărgită prin cercetări ulterioare, autorul, pe lângă permanentul efort de teoretizare a fenomenului, consacrand studii speciale marilor răscoale din istoria României. În 1955 a publicat *Contribuțiuni noi privitoare la răscoala țăranilor din 1514 în Transilvania*, iar în anul următor, *Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania*, aspect al domniei lui Mihai, pentru prima dată cercetat în istoriografie. În 1957 a apărut monografia, *Bobilna*, care avea să cunoască o nouă ediție în 1963. Tot în anul 1957 a văzut lumina tiparului lucrarea *Războiul țăranilor din 1784 de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan*. Un studiu de sinteză intitulat *Les caractéristiques principales des révoltes paysannes de Transylvanie au Moyen-Âge*, a apărut în 1964 în „Revue Roumaine d'Histoire”.

La cel de al XII-lea Congres internațional de științe istorice, care s-a ținut la Viena, în 1965, s-a încredințat istoricului Ștefan Pascu, ca semn al recunoașterii valorii cercetărilor sale, realizarea unuia din marile rapoarte prezentate la congres, cu titlul: *Mouvements paysans dans le centre et le sud-est de l'Europe du XV-e au XX-e siècle* (în colaborare cu: V. V. Mavrodin, B. F. Porchnev, I. G. Antelava din U.R.S.S.), în: *XII-e Congrès International des Sciences Historiques, Vienne, 29 août — 5 septembre, 1965, Rapports. IV, Methodologie et histoire contemporaine*, p. 211—235.

Preocuparea pentru cercetarea acestei teme majore a continuat și după 1965, între publicațiile autorului înscriindu-se și articole consacrate ridicării țăranilor sub conducerea lui Tudor Vladimirescu¹⁰, care a prefațat epoca modernă în istoria României, sau mării răscoale țărănești din 1907.¹¹

Marcarea în anul 1984 a 200 de ani de la ridicarea la luptă, pentru eliberare socială și națională, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, a găsit în profesorul Ștefan Pascu unul din cei mai de seamă istorici ai evenimentului, numele lui fiind legat de publicarea Corpus-ului de documente privind acest moment important din istoria poporului român, din care au apărut pînă în prezent 6 volume¹², precum și a unei ample monografii consacrată acestui eveniment.¹³

O altă direcție de cercetare în care profesorul Ștefan Pascu s-a impus cu autoritate este *studiul instituțiilor medievale*. Lucrarea sa, *Voevodatul Transilvaniei*, în două volume¹⁴, este una din lucrările re-

¹⁰ Ștefan Pascu, *Mișcarea revoluționară din 1821 de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu. La un secol și jumătate de la desfășurarea ei*, în: „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, 14, 1971, p. 13—18.

¹¹ Idem, *Răscoala din 1907 și intelectualitatea satelor*, în „România liberă”, nr. 6957, 1967, p. 1—2.

¹² *Izvoarele răscoalei lui Horea*, sub redacția acad. Ștefan Pascu, Editura Academiei R. S. România, București, 1982—1984.

¹³ Idem, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, Editura Militară, București, 1984, 536 p.

¹⁴ Idem, *Voevodatul Transilvaniei*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1971, 595 p.; Ediția a II-a, 1972, 595 p.; vol. II, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979, 614 p. + 36 pl. + 2 hărți.

prezentative ale istoriografiei românești actuale. Important capitol din istoria civilizației României în evul mediu, lucrarea și-a propus și a reușit să reconstituie tabloul societății transilvane din secolul al IX-lea pînă în secolul al XIV-lea. În preocuparea de a evidenția dimensiunile creației medievale românești, așa cum ea s-a exprimat în instituții specifice, autorul a realizat o temeinică analiză a procesului intern de dezvoltare privit în strînsă legătură cu prefacerile ce se petreceau în spațiul geografic mai larg, european. „S-a urmărit — afirmă istoricul Ștefan Pascu, acel triplu fascicol de forțe în acțiune : tradițiile, influențele și experiențele : tradițiile care înseamnă o dinamică internă, forțele ce urcă din adîncul vremurilor pentru a îmbogăți istoria ; influențele, care reprezintă schimbările, „irigările“ prin care popoarele comunică între ele ; experiențele stîrnite de nevoia căutării și a creației, îmbogățesc și înnoiesc istoria.“^{14bis}

Rod al unor îndelungate cercetări, lucrarea ține cu înnoirile de metodă și concepție pe plan universal ; o atenție deosebită se acordă raportului între mediu geografic și factorul uman, reconstituirii evoluției demografice în Transilvania pînă în secolul al XVI-lea, organizării socio-politice și teritorial-administrative, apte să potențeze rezistența populației autohtone în fața presiunilor externe, să dezvolte valori materiale și spirituale, să întărească conștiința entității etnice românești.

Paralel cu studiul monografic de instituții, Ștefan Pascu a cultivat și sinteza. În 1967, în „Buletinul Facultății de Litere din Strasbourg“, sub titlul : *Les institutions centrales des pays roumains à l'époque féodale*, el a prezentat într-o formă concentrată trăsăturile caracteristice ale ansamblului instituțional central din țările române.

Un alt domeniu ilustrat de profesorul Ștefan Pascu este studiul națiunii și problemei naționale. În anii în care o parte a Transilvaniei cunoștea o dureroasă înstrăinare, tînărul istoric pe acea vreme, Ștefan Pascu, încrezător în forța de reîntregire a națiunii, publica studiul *L'unité de la terre et du peuple roumain*.¹⁵ Acestui studiu i-au urmat altele consacrate modului în care în decursul vremii, îndeosebi în marile momente istorice, s-a manifestat unitatea țărilor române și masele populare au impus sentința istoriei. Dintre lucrările publicate în ultima vreme rețin atenția : *Formarea națiunii române*¹⁶ și *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia*¹⁷, care a cunoscut în anul 1983 o nouă versiune, mult adăugită, în două volume, sub titlul : *Făurirea statului național unitar român, 1918*.¹⁸ În Prefața la această din urmă lucrare, referindu-se la triumful, în 1918, a voinței întregii națiuni române, istoricul Ștefan Pascu face observația de ordin general : „Evenimentul istoric și mai ales cel

^{14bis} Ștefan Pascu, *Voevodatul Transilvaniei*, vol. I, p. 7.

¹⁵ Idem, *L'unité de la terre et du peuple roumain*, în : „Revue de Transylvanie“, (Cluj), nr. 7—9, 1943—1943, p. 325—343.

¹⁶ Ștefan Pascu, *Formarea națiunii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1967, 55 p. (Ediție bilingvă româno-franceză).

¹⁷ Idem, *Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, 510 p.

¹⁸ Idem, *Făurirea statului național unitar român. 1918*, Editura Academiei R. S. România, București, 1983, vol. I. 432 p. ; vol. II, 408 p.

important nu este decît finalul unui șir de fenomene și procese istorice evolutive ascendente, care-și au începuturile în trecutul îndepărtat, se dezvoltă mereu pînă la maturizare, pentru a se împlini atunci cînd forțele progresiste, dinlăuntru în primul rînd, învingînd piedicile și împotrivrile forțelor retrograde, ies biruitoare¹⁹.

În afara domeniilor amintite, activitatea științifică a profesorului Ștefan Pascu a îmbrăcat și alte aspecte ale vieții noastre istorice. Ele privesc fenomenele social-economice, formele proprietății feudale²⁰, orașul medieval și producția meșteșugărească²¹, lupta pentru apărarea ființei de stat împotriva expansiunii marilor imperii, otoman, habsburgic sau țarist²², evocarea, în unele cazuri în lucrări monografice, a unora dintre marile personalități ale istoriei naționale. În afara tezei de doctorat, *Petru Cercel și Țara Românească la sfîrșitul secolului al XVI-lea*, amintim pe cele despre Avram Iancu. Un erou și un martir²³, Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române²⁴ sau articolele despre Ștefan cel Mare²⁵ și Alexandru Ioan Cuza.²⁶ În aceste cazuri, în redarea atmosferei în care au trăit și activat cei care s-au identificat cu aspirațiile de libertate și independență ale poporului, autorul îmbină informația științifică largă cu un stil literar ales, lectura cărților sale cultivînd sentimentul patriotic în sensul lui cel mai înalt. Iată, de pildă, cum este descrisă înfrățirea între om și sat în monografia Avram Iancu: „În cetatea de piatră a munților Apuseni, din vremuri imemorabile, trăiau oamenii pămîntului, crescuți din acest pămînt, legați prin toate fibrele de acest pămînt, pe care l-au udat cu lacrimi și cu sînge în curgerea nesfîrșită a vremurilor. Oameni și locuri s-au contopit aici mai trainic poate decît oriunde în alte părți. S-au contopit moții cu munții într-o asemenea măsură, încît

¹⁹ *Ibidem*, p. 7.

²⁰ Ștefan Pascu, *La struttura della proprietà fondiaria e di rapporti agrari nella Transilvania al inizio del XX-e secolo*, în: „Annali Universita degli Studi di Napoli”, 5, 1968, p. 1—20; Idem, *La Question agraire dans les pays roumains à l'époque moderne (jusqu'a la reforme de 1864)*, în: „Revue Roumaine d'histoire”, 4, 1970, p. 661—677.

²¹ Idem, *Clujul medieval*, Editura Meridiane, București, 1969, 91 p. (în colaborare); *Cluj-Napoca — 1850 Jahre seit seiner Erhebung zum Munizipium*, în: „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Historia, Philologia, Oeconomica, 1974, p. 7—14; Idem, *Timișoara în istoria României*, în: „Timișoara în istorie și contemporaneitate”, Timișoara, 1970, p. 31—36; Idem, *Din trecutul istoric al orașului Bistrița*, în: „File de istorie”, culegere de studii, articole și comunicări, Bistrița, I, 1971, p. 11—12; Idem, *Meșteșugurile din Transilvania pînă în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R. P. Române, București, 1954, 379 p.

²² Idem, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta anti-otomană a lui Iancu de Hunedoara*, în: „Studii și cercetări de istorie”, Cluj, 8, nr. 1—4, 1957, p. 25—67; Idem, *Lutte de Roumains de la monarchie des Habsbourg contre le dualisme*, în: „Revue Roumaine d'histoire”, L, 1968, p. 39—55.

²³ Idem, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, Editura Meridiane, București, 1972, 256 p.

²⁴ Idem, *Mihai Viteazul. Unirea și centralizarea țărilor române*, Editura Politică, București, 1973, 93 p.

²⁵ Idem, *Ștefan cel Mare*, în: „Steaua”, 5, 1958, p. 7—13.

²⁶ Idem, *Alexandru Ioan Cuza (1820—1873)*, în: „Steaua”, 5, 1958, p. 107—108.

nimeni și nimic nu i-a putut despărți ; nici lipsurile, nici opresiunea, nici nedreptățile și nici răutățile“²⁷.

Acțiunea lui Avram Iancu în conștiința românească este văzută ca înscriind „un capitol glorios pentru întreaga națiune română care a știut în momentele cruciale să se înfățișeze în fața lumii civilizate matură, sobră, dîrză, vitează, unită, înscriindu-și pe flamurile drapelului cele mai înaintate principii de dreptate și echitate : „libertate, umanitate, naționalitate și frățietate“.²⁸

Se cuvine subliniat, de asemenea, faptul că în preocuparea de a examina fenomenul istoric în totalitatea aspectelor sale, istoricul Ștefan Pascu a simțit nevoia dezvoltării cercetărilor cu caracter interdisciplinar. Realizări științifice însemnate a înscris el îndeosebi în domeniul arheologiei medievale²⁹, și demografiei istorice.³⁰

Istoria înțeleasă ca mijloc de mai bună cunoaștere și apropiere între popoare și-a găsit expresia în scrisul istoricului Ștefan Pascu în mai multe studii consacrate relațiilor dintre poporul român și alte popoare.³¹

Vechea cultură românească, istoriografia și istoria învățămîntului românesc ocupă și ele un loc însemnat în opera științifică a profesorului Ștefan Pascu. Merită amintite în această privință studiile despre umanism și vechea cultură română, despre Al. Papiu-Ilarian, Simion Bărnuțiu, Nicolae Iorga, I. Lupaș, ca și faptul că lui i se datorește cea mai completă monografie de pînă acum, consacrată Universității „Babeș-Bolyai“³².

²⁷ Ștefan Pascu, *Avram Iancu. Viața și faptele unui erou și martir*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 11.

²⁸ *Ibidem*, p. 191.

²⁹ Ștefan Pascu, *Cetatea Dăbica* în : „Acta Muzei Napocensis“, 5, 1968, p. 153—202 (în colaborare).

³⁰ *Idem*, *Die mittelalterlichen Dorfsiedlungen in Siebenbürgen (bis 1400)*, în : „Nouvelles Etudes d'Histoire“, 2, 1960, p. 135—148 ; *Idem*, *Les sources et les recherches démographiques en Roumanie*, (Periode prestatistique), în : „Les Congres et Colloques, de l'Université de Liège“, vol. 33, Liège, L'Universite de Liège, 1965, p. 283—303 ; *Idem*, *Demografie istorică*, în : „Populație și societate. Studii de demografie clasică“, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 11—74.

³¹ Ștefan Pascu, *Relazioni culturali tra la Roumania e l'Italia*, în : „La Rassegna Italo-Romena“, (Roma-Milano), 20 Marzo 1942 și în extras, Milano, Tip. Combi, 1942, 39 p. ; *Idem*, *Relations romano-slovaques à la dernière décennie du XX-e siècle*, în : „Revue Roumaine d'Histoire“, 3, 1968, p. 385—396 ; *Idem*, *Interferențele culturale româno-austriece*, în : „Memoriile secției de științe istorice“, Seria IV, Tomul I, 1975—1976, 1978, p. 215—222.

³² *Idem*, *L'humanisme et la culture roumaine ancienne*, Cluj, (f.a.), 36 p. ; *Idem*, *Însemnătatea activității lui Al. Papiu-Ilarian*, Zalău, Comitetul Județean pentru Cultură și Artă, Sălaj, 1969, p. 39—51 ; *Idem*, *Viața și activitatea lui Simion Bărnuțiu*, în : „Studia Universitatis „Babeș-Bolyai“, Series Historia (Cluj), fasc. 1, 1964, p. 7—17 ; *Idem*, *Nicolae Iorga, savant și gînditor*, în : „Anuarul Institutului de istorie din Cluj“, 9, 1966, p. 43—61 ; *Idem*, *Profesorul Ioan Lupaș*, în : „Transilvania“, nr. 9/1976, p. 15—16 ; *Idem*, *Dezvoltarea Universității din Cluj-Napoca*, în : volumul „Activitatea științifică a Universității din Cluj-Napoca, 1919—1973“, *Bibliografie selectivă*, (2 vol.), Cluj-Napoca, 1974, p. 5—70 ; *Idem*, *Universitatea din Cluj*, Editura Dacia, Cluj, 1972, 77 p.

Printre *sintezele pe domenii*, realizate sub îndrumarea istoricului Ștefan Pascu se cuvin menționate: *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești*, vol. I (1982)³³, o premieră în istoriografia noastră și *Istoria învățământului din România*, vol. I, (1983)³⁴, care dezvoltă o frumoasă tradiție în tratarea acestei teme. Evoluția instituțiilor de învățământ și educație este văzută ca parte integrantă a dezvoltării economico-sociale și politico-culturale; este arătată contribuția școlii la dezvoltarea culturii și științei românești, la progresul general al societății, rolul ei în educarea patriotică și internaționalistă a tineretului, pentru apărarea independenței și libertății, a formării conștiinței și unității poporului român pe teritoriul său național; este subliniată ideea că în acest domeniu, ca și în altele, am știut rețeta din experiența altor popoare și am împărtășit, la rîndul nostru, popoarelor vecine sau mai îndepărtate din ceea ce noi înșine am realizat.

Importantă este contribuția profesorului Ștefan Pascu și la realizarea unor sinteze, fie de istorie a Transilvaniei, fie de istorie a întregii țări. În 1944 a publicat la Blaj, *Istoria Transilvaniei*³⁵, caldă pledoarie pentru unitatea teritorial-statală a României, în cadrul căreia Transilvania joacă rolul de matcă. Substanțială a fost colaborarea istoricului Ștefan Pascu la realizarea volumelor II și III din tratatul de *Istoria României*³⁶, a volumelor I și II *Din Istoria Transilvaniei*³⁷, a manualului universitar de *Istoria medie a României*³⁸, a compendiului *Istoria României*³⁹ care a cunoscut și o traducere în limba franceză, la Editura Horvath de la Paris.⁴⁰

Activitatea științifică a lui Ștefan Pascu cunoaște și o susținută preocupare în direcția *publicării izvoarelor istorice* și realizarea unor atît de necesare *instrumente de lucru*, fără de care progresul în cercetarea istorică nu este posibil. De la publicarea, în 1944, sub titlul *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în secolele XIII și XIV*⁴¹, a informațiilor culese din registrele pontificale în timpul șederii la Roma, ca bursier al Universității din Cluj și pînă azi, Ștefan Pascu a participat la creșterea

³³ Idem, *Istoria gândirii și creației științifice și tehnice românești*, vol. I, sub redacția acad. Ștefan Pascu, Editura Academiei R. S. România, București, 1982, 391 p.

³⁴ *Istoria învățământului din România*, vol. I, redactor responsabil acad. Ștefan Pascu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1983, 462 p. + 52 ilustrații.

³⁵ Ștefan Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Tipografia Lumina, Blaj, 1944, 382 p.

³⁶ *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei R. P. Române, București, 1962; vol. III, Editura Academiei R. P. Române, București, 1964.

³⁷ *Din Istoria Transilvaniei*, vol. I, Editura Academiei R. P. Române, București, 1963, Ediția a III-a; *Din Istoria Transilvaniei*, vol. II, Editura Academiei R. P. Române, București.

³⁸ *Istoria medie a României*, partea întâi (sec. al X-lea—sfîrșitul sec. al XVI-lea), în colaborare, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1966.

³⁹ *Istoria României*. Compendiu, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969.

⁴⁰ *Histoire de la Roumanie des origines a nos jours*, Editions Horvath, Paris, 1970, 503 p.

⁴¹ Ștefan Pascu, *Contribuțiuni documentare la istoria românilor în sec. XIII și XIV*, Sibiu, Cartea Românească din Cluj, 1944, 78 p.

tezaurului nostru documentar. În colegiul de redacție sau redactor responsabil la marile colecții naționale de izvoare, aflate în curs de publicare, *Documenta Romaniae Historica, Izvoarele răscoalei lui Horea, Revoluția de la 1848—1849 din Transilvania*, el a contribuit substanțial la ridicarea nivelului acestora, comparabil cu cele mai bune rezultate ale genului pe plan internațional.

În privința instrumentelor de lucru, care au beneficiat de colaborarea sau îndrumarea istoricului Ștefan Pascu, rămân ca bunuri cistigate de istoriografia noastră *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului*, vol. II și III⁴², *Bibliografia istorică a României (1944—1979)*, 3 vol⁴³, *Atlas istoric general*⁴⁴ și *Atlasul istoriei României*.⁴⁵

Prezentarea activității științifice a profesorului Ștefan Pascu ar fi incompletă dacă n-am aminti și *publicarea de cursuri, manuale universitare și școlare, numeroasele articole și studii publicate de dînsul în reviste de cultură sau în presă, participarea la emisiuni de radio și televiziune*.

Bogata activitate științifică a profesorului Ștefan Pascu a fost apreciată de forurile științifice naționale și internaționale. A fost distins cu titlu de om de știință emerit și i s-a conferit de două ori Premiul Academiei (în 1947 și în 1956) și de două ori Premiul I al Ministerului Educației și Învățămîntului (în 1944 și în 1961). A participat ca raportor la însemnate Congrese și reuniuni internaționale de specialitate; este membru al mai multor comisii, afiliate la Comitetul internațional de științe istorice și a fost ales membru străin al Academiei portugheze de științe, iar în calitate pe care o are ca președinte al secției de științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România, este și membru al prezidiului acestei academii.

În cei peste 40 de ani, de cînd funcționează ca dascăl de excepție în cadrul Facultății de istorie-filozofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, Ștefan Pascu a adus o contribuție remarcabilă la instruirea și educarea patriotică a zeci de generații de studenți, care au devenit după absolvirea studiilor universitare fie slujitori ai școlii românești, fie cercetători în domeniul istoriei, în institute, muzee și arhive din întreaga țară.

Cursurile generale și speciale pe care le-a ținut studenților, avînd o problematică axată îndeosebi pe probleme ale istoriei medii și moderne românești, caracterizate printr-o înaltă ținută științifică, au jucat un rol de seamă în pregătirea viitorilor profesori și cercetători în domeniul istoriei. Prin seminariile speciale, pe care le-a condus ani de-a rîndul, i-a învățat pe studenți metodologia cercetării istorice și să aprofun-

⁴² Ștefan Pascu, *Crestomație pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, vol. I (Feudalismul, I), Editura științifică, București, 1958 (în colaborare); Idem, vol. III, (Feudalismul, II), Editura științifică, București, 1963 (în colaborare).

⁴³ *Bibliografia istorică a României*, vol. I, (1944—1969), *Bibliografie selectivă*, Editura Academiei R. S. România, București, 1970; Idem, vol. IV (1969—1974), București, 1975; Idem, vol. V (1974—1979), București, 1980.

⁴⁴ *Atlas istoric*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.

⁴⁵ *Atlas pentru istoria României*, E.D.P., București, 1983.

deze această cercetare, punînd accentul pe izvoarele istorice de prima mînă, pe interpretarea fenomenelor și proceselor istorice în spiritul concepției materialismului istoric și al aprecierilor din documentele de partid.

O contribuție de certă valoare științifică și pedagogică a adus profesorul Ștefan Pascu pe linia perfecționării continue a cadrelor didactice, care predau istoria în învățămîntul gimnazial și liceal, participînd cu expunerii axate pe unele probleme fundamentale ale istoriei medii și moderne a României, ca : procesul de constituire a statelor feudale românești și importanța lui, formarea națiunii române, revoluția populară din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, mișcarea de eliberare națională a românilor din teritoriile românești aflate sub dominație străină, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Marea Unire din 1918 și altele, fundamentate temeinic din punct de vedere științific și metodic și cu reale valențe educative.

Ca șef al catedrei de istoria României, ca decan al Facultății de istorie-filozofie a Universității din Cluj-Napoca și ca rector al acestei universități, timp de 8 ani, profesorul Ștefan Pascu a desfășurat o susținută activitate de creștere și promovare a cadrelor, punînd accentul pe temeinica pregătire de specialitate a acestora. O atenție deosebită a acordat educării patriotice și internaționaliste a tinerelor generații de studenți.

Contribuția adusă de profesorul Ștefan Pascu la pregătirea a numeroase generații de studenți și la perfecționarea continuă a profesorilor de istorie din învățămîntul gimnazial și liceal a fost răsplătită de forurile superioare prin titlul de *Profesor universitar emerit*, ce i-a fost conferit de Ministerul Educației și Învățămîntului.

De mai bine de două decenii profesorul Ștefan Pascu este președintele Filialei Societății de științe istorice din Cluj-Napoca și membru în Consiliul de conducere al Societății de științe istorice din Republica Socialistă România și membru în biroul acestui consiliu, iar din decembrie 1977 a fost investit cu funcția de președinte al acestei societăți. Ca președinte al filialei amintite profesorul Ștefan Pascu a desfășurat o activitate meritorie, pe linia atragerii unui număr tot mai mare de profesori din învățămîntul gimnazial și liceal în cercetarea istoriei locale, a marcării prin plăci comemorative a unor locuri istorice din regiunea Munților Apuseni, legate de lupta de eliberare socială și națională a românilor din Transilvania, în timpul celor două revoluții din 1784 și 1848—1849.

Activînd în conducerea Societății de științe istorice, profesorul Ștefan Pascu a fost prezent la multe din sesiunile și simpoziunile științifice, organizate pe plan republican, prezentînd valoroase comunicări științifice, care au contribuit la îmbogățirea istoriografiei noastre. O contribuție de seamă a adus și în cadrul lectoratelor de vară, organizate de Societate pentru informarea profesorilor de istorie, din diferite județe ale țării, la Vălenii de Munte, la Cluj-Napoca și la Deva, unde prin expunerile de înaltă ținută științifică, pe care le-a prezentat, pe teme majore ale istoriei medii și moderne românești, i-a ajutat pe profesorii cursanți să-și

clarifice unele nedumeriri și să-și îmbogățească informarea de specialitate.

Ca membru în comitetul de redacție al culegerii „Studii și articole de istorie“, editată de Societate, profesorul Ștefan Pascu a publicat în această culegere și unele studii și articole de sinteză⁴⁶, foarte utile profesorilor din învățământul gimnazial și liceal, pentru a îmbogăți conținutul unor lecții de istorie și pentru munca de educare patriotică pe care trebuie s-o desfășoare în rindurile elevilor.

Angajat ca dascăl și om de știință în grandiosul proces de transformări pe care-l cunoaște țara, academicianul Ștefan Pascu a fost ales deputat în Marea Adunare Națională, în două legislaturi și ca membru în Consiliul național al Frontului Democratiei și Unității Socialiste. I s-au conferit înalte ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

La jubileul împlinirii vârstei de 70 de ani, academicianul Ștefan Pascu se află în plenitudinea forței sale creatoare, concentrând, totodată, poziții științifice care-i asigură conducerea frontului istoricilor români.

Prețuitori ai operei sale, stimulați de exemplul activității pe care a desfășurat-o, folosim acest prilej pentru a felicita pe academicianul Ștefan Pascu și a-i ura ani mulți și rodnici, iar comunitatea istoricilor români să cunoască sub conducerea sa noi realizări care să-i crească prestigiul.

⁴⁶ Ștefan Pascu, *Voevodatul Transilvaniei*, în „Studii și articole de istorie“, vol. XIX, București, 1972, p. 18—28; Idem, *Academia română și unitatea națională*, în „Studii și articole de istorie“, vol. XXIX, București, 1975, p. 5—10; Idem, *Rolul istoriei în educarea comunistă a tineretului în Republica Socialistă România*, în: „Studii și articole de istorie“, vol. XXXII, București, 1976, p. 15—26; Idem, *Perspectivile cercetării istorice românești în lumina documentelor Congresului al XII-lea al P.C.R.*, în: „Studii și articole de istorie“, vol. XXXIX—XL, București, 1979, p. 5—8.